

elkkwartaal

uitgegeven door de Evangelisch-Lutherse synode | jaargang 13, nr. 2 | december 2013



Nieuwe synode met oog voor gemeenten
De verstrooide lutheraan
Het kerstfeest, de crisis en de roos



Elkkwartaal verschijnt vier keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan degenen, die ingeschreven staan in het register van evangelisch-lutherse leden in de Protestantse Kerk in Nederland. Overname van artikelen is toegestaan, mits vermeld wordt uit welk nummer van Elkkwartaal deze afkomstig zijn.

Redactie

A.T.P. Bouwman (hoofdred.)
D. Bohlken (voorz.)
T.J. Everaarts-Bilyam (secre.)
A. Evenhuis
I. Kriegsman
K. Touwen

Redactieadres

Mw. Praxedis Bouwman
Ruitenborghstraat 37
7721 BB Dalfsen
praxedisbouwman@praxedisproducties.nl

Kopij volgend nummer

Inleveren voor 24 februari 2014 bij
praxedisbouwman@praxedisproducties.nl

Adreswijzigingen of klachten over bezorging

Als u lid bent van een evangelisch-lutherse gemeente: bij uw kerkenraad. Als u alleen bent ingeschreven in het landelijke lutherse ledenbestand óf als u geen lutheraan bent: Synodesecretariaat, Postbus 8399, 3503 RJ Utrecht, e-mail: synodesecretariaat@pkn.nl. Vermeld er alstublieft duidelijk bij dat het om het blad Elkkwartaal gaat.

Website

Dit nummer en vorige nummers Elkkwartaal zijn te raadplegen op www.pkn.nl. Klik vanaf de homepage in de oranje balk onderaan via Actueel naar Abonnementen, dan aan de linkerkant van de pagina naar Tijdschriften en kies dan Elkkwartaal. Download daar de aflevering die u wilt zien.

Eindredactie

tekstbureau berg in de polder,
Nelleke de Jong-van den Berg.

Productie

Afdeling Communicatie en Fondsenwerving Protestantse Kerk in Nederland.

Grafische verzorging

Ladenius Communicatie (vormgeving),
De Groot Drukkerij (drukkerwerk).

Bij de voorplaat

Bron: Wikimedia Commons, the free media repository

Elkkwartaal is terug van weggeweest! Met een extra lange aflevering van de rubriek kriskraskort om u snel en enigszins volledig op de hoogte te brengen van het luthers leven in Nederland van het afgelopen half jaar.

De reden voor de stilte was een verschil van mening tussen het interim-bestuur en de redactie over het redactiestatuut. Dit leidde er in mei toe dat nummer 2 van *Elkkwartaal* niet werd uitgebracht, en de redactie uit haar functie werd ontheven. Bij het aantreden van de nieuwe evangelisch-lutherse synode werd de (nieuwe) synodale commissie gevraagd om de situatie rondom *Elkkwartaal* opnieuw te verkennen. In november heeft de ELS het besluit genomen om wederom met de redactie in zee te gaan. In de loop van de tijd zal het gesprek over *Elkkwartaal* en het te voeren beleid weer een regelmatig agendapunt van de synode, immers uitgever, zijn.

Uiteraard is er in dit nummer volop aandacht voor die nieuwe synode. U vindt de namen van de leden van de synode, van de synodale commissie en van de financiële commissie en een interview met president Trinette Verhoeven en vice-president Erik Fledderus. Een korte terugblik over de periode van het interim-bestuur vindt u van de hand van zijn voorzitter. Leest u verder onder meer over de ordinatie van Jantina de Ruiter in Enkhuizen, over de dialoog

tussen oud-katholieken en de Zweedse lutherse kerk en over de Lutherse Wereldfederatie.

Op de voorpagina prijkt een roos. De roos heeft veel betekenissen: eeuwigheid, volmaaktheid, goddelijke kracht en volheid enerzijds; menselijke hartstochten die van korte duur zijn anderzijds. De roos is tegelijkertijd leven en dood, vruchtbaarheid en maagdelijkheid. Is de roos rood, verbeeldt zij liefde, naastenliefde. De witte staat symbool voor Maria, als Koningin des Hemels, ze verwoordt dan onschuld, reinheid en kuisheid. In litanieën in de Rooms-katholieke kerk wordt Maria vaak aangeroepen als 'mystieke roos'. In 1946 verwoordde de dichter Gabriël Smit dat (in *Roosjes uit de Hemeltuin*, met illustraties van Piet Worm) zo:

*Maria is van alle rozen,
Die God zich in zijn hemelhof
Tot lust en sieraad heeft gekozen,
De allerschoonste – haar zij lof.
O Moeder van de liefsten Heer,
Ik zal u prijzen meer en meer.'*

Gezegende kerstdagen en een goed nieuw jaar!

Namens de redactie, Detlef Bohlken, Tjally Everaarts-Bilyam, Alma Evenhuis, Ingeborg Kriegsman, Klaas Touwen, (Marianne Seinstra-van der Meij nam afscheid),

Praxedis Bouwman

Inhoud

| | |
|-----------------------------------------------------------------|----|
| Ten Geleide | 2 |
| Meditatie | 3 |
| Contact tussen synode en gemeenten heeft prioriteit | 4 |
| '... en een tijd om op te bouwen...': de overdracht van het IB | 6 |
| De verstrooide lutheraan | 7 |
| Jantina de Ruiter, Enkhuizen | 8 |
| KrisKrasKort (1) | 10 |
| Arno Fafié en de lutherse historie | 12 |
| Nieuw oecumenisch leesrooster 2013-2022 | 14 |
| In memoriam Karel van de Wetering | 15 |
| Europese oud-katholieken en Zweedse lutheranen: veel herkenning | 16 |
| Sensitiviteit LWF-raad voor moeite met homoseksualiteit | 17 |
| KrisKrasKort (2) | 18 |
| Het kerstfeest, de crisis en de roos | 20 |

Meditatie

*Het volk dat in duisternis ronddooft
ziet een schitterend licht.
Zij die in het donker wonen
worden door een helder licht beschenen.
U hebt het volk weer groot gemaakt,
diepe vreugde gaf u het,
blijdschap als de vreugde bij de oogst
zij jubelen als bij het verdelen van de buit.
Het juk dat op hen drukte,
de stok op hun schouder, de zweep van de drijver,
u hebt ze verbrijzeld, zoals Midjan destijds.
Iedere laars die dreunend stampte
en elke mantel waar bloed aan kleefte,
ze worden verbrand, een prooi van het vuur.*

*Een kind is ons geboren,
een zoon is ons gegeven;
de heerschappij rust op zijn schouders.
Deze namen zal hij dragen: Wonderbare raadsman,
Goddelijke held, Eeuwige vader, Vredevorst.
Groot is zijn heerschappij,
aan de vrede zal geen einde komen.
Davids troon en rijk zijn erop gebouwd,
ze staan vast, in recht en gerechtigheid,
van nu tot in eeuwigheid.
Daarvoor zal hij zich beijveren,
de HEER van de hemelse machten.*

Jesaja 9:1-6

Ik heb er twee: nationaliteiten. En zo zijn er meer mensen. Maar zo eenvoudig is dat niet. Eigenlijk is het niet de bedoeling. Het is niet wenselijk, wordt weleens gezegd. We kennen het ook wel van andere plekken – zeker binnen de kerken, dat mensen met verschillende petten rondlopen, verantwoordelijkheid dragen vanuit verschillende functies. Het is niet altijd makkelijk om een veelvoudige verbondenheid uit te leggen. Hoe kun je vanuit jouw meervoudige loyaliteit toch eerlijk blijven voor jezelf? En hoe kunnen andere mensen inschatten met welke pet op je spreekt. Hoe kunnen zij jou vertrouwen? Hoe kunnen zij inschatten aan wie je loyaal bent?

Zeker voor mensen die een eenduidige houding hebben, is het moeilijk hiermee om te gaan. Je kunt het wellicht vergelijken met kinderen die tweetalig opgroeien. Zij leven in een andere wereld dan kinderen die, als ze een jaar of zes of zeven zijn, voor het eerst constateren dat sommige mensen (op vakantie bijvoorbeeld) een taal spreken die zij niet verstaan. Het idee alleen al dat er meer dan jouw eigen taal bestaat, is een bijzondere gewaarwording. Taal was toch altijd jouw eigen taal... Als je tweetalig opgroeit, was dat nooit zo. Je had altijd al twee mogelijkheden. De keuze voor de een of de andere gaat als het ware automatisch – met de paplepel ingegoten.

Voor de meesten van ons blijft deze dubbelheid een raadsel.

Al heel vroeg hebben de christenen de geboorte van Christus naast de woorden van de profeten gelegd. Hoe kan God mens worden? Hoe kan ik mij dat voorstellen? Er zijn niet eens woorden voor, laat staan voorbeelden uit het leven. Maar er zijn wel beelden bij de profeten. Bij Micha bijvoorbeeld en zeker bij Jesaja.

Mensen hebben deze beelden gebruikt om het onbegrijpelijke te beschrijven. *Een kind is ons geboren*. Twee werelden komen in deze geboorte bij elkaar. Het zo totaal Andere van God komt op de zo alledaagse aarde. Volstrekt zonder goddelijke allure. Zo klein als het maar kan. Scherp wordt het contrast beschreven. Zoals Jezus wordt geboren zouden wij een God nooit ontvangen op aarde. Als wij dat hadden geweten... En meteen betrap ik mij erop weer eenzijdig te denken. God aan de ene kant en de mensen aan de andere kant.

Je hoort of daar, of daar. Eén paspoort, nooit twee. Maar dan is daar Jezus – in beide werelden thuis. Hij vertelt ons en laat zien wat bij God gewoon is. En hij deelt onze menselijke zorgen en vragen met God.

Er zijn twee werelden. Eén kennen wij allemaal. Onze wereld. Met haar heersers door de geschiedenis heen. Met haar mooie dingen, waar we van mogen genieten. De natuur, de medemensen, eten, drinken, liefde. De andere wereld blijft ons wat vreemd. En toch horen wij er sinds onze doop volledig bij. Het regiment van Christus. Nooit komt het overeen, nooit is het hetzelfde. Als christenen heb je per definitie deze twee paspoorten – je maakt deel uit van het regiment van de wereld en je maakt deel uit van het regiment van Christus.



'De heilige familie met de engelen'; Rembrandt Harmensz. van Rijn (1645; nu in de Hermitage in St.-Petersburg)

Met kerst vieren wij dat Christus in het menselijk rijk van Augustus geboren is en tegelijk met een engel uit de hemel. Het meest concreet wordt dat in de zorg van de wereldse koningen, die zich in hun macht bedreigd zien tegenover de aankondiging van het zo andere koninkrijk.

Juist aan het eind van het jaar, met de donkere dagen, staan wij open voor deze ontmoeting van onze twee werelden. Het alledaagse leven op aarde staat even in het licht van de andere waarheid. Hemel en aarde ontmoeten elkaar.

Detlef Bohlken

Goed contact tussen ELS en lutherse gemeenten heeft prioriteit

De vragen en noden van de lutherse gemeenten zijn het belangrijkste voor de evangelisch-lutherse synode die eind mei met een nieuwe bezetting aan een termijn van vier jaar is begonnen. Een andere prioriteit is het maken van een beleidsplan, met de daaraan gekoppelde keuzes, dat eind volgend jaar af moet zijn. Inmiddels zijn werkgroepen gevormd die zich met deelonderwerpen bezig houden. De nieuwe zittingstermijn van de synode volgt op een periode van een interim-bestuur (met specifiek mandaat), aangesteld door het moderamen van de Protestantse Kerk nadat in december 2011 de leden van de synode zichzelf wegens onoverkomelijke tegenstellingen op non-actief zetten.

‘Veel gemeenten zijn bezig met hun toekomst, thema’s zijn de financiën en hun positie binnen de Protestantse Kerk,’ zegt synodepresidente Trinette Verhoeven. Aan de oproep aan lutherse gemeenten om met agendapunten te komen voor de laatste synodevergadering, is goed gehoor gegeven – een concreet voorbeeld van de manier waarop de banden tussen synode en gemeentes kunnen worden aangehaald. Om nog meer daad bij het woord te voegen organiseert de synode op 8 februari aanstaande in Utrecht een dag voor kerkenraden: ‘Luthers in de wereld en in de eigen omgeving’. Een concreet punt dat uit de suggesties voortkwam was de vraag om aandacht van de ELS voor de steunaanvragen door de lutherse gemeentes. Er zal actie worden ondernomen in de vorm van een gesprek van synodale en financiële commissie met de commissie steunverlening van de Protestantse Kerk. Ondanks de aandacht die er in de afgelopen jaren voor was, lopen aanvragen nog niet vlekkeloos en is er nog onduidelijkheid over criteria – het gesprek zal verschillen in interpretatie weg moeten nemen. ‘Het is een uitdaging om de afstand tussen het landelijk apparaat en de plaatselijke gemeente te overbruggen’, zegt vicepresident Erik Fledderus.

Sommige vragen van gemeenten rondom samenwerken, fuseren en zelfstandig blijven zijn ‘typisch’ luthers en dus aandachtspunten voor de synode. ‘Voor meer algemene kwesties lopen de veelal kleine lutherse gemeenten tegen zaken aan waar ze niet uit komen. Ik zie voor de synode en synodale commissie dan meer een koppelfunctie: breng die vragen en zorgen bij de juiste landelijke dienst voor advies.’ In de synode werd afgelopen november ook gesproken over een toe te voegen luthers katern aan het nieuwe liedboek dat het afgelopen voorjaar verscheen. Veel ‘luthers’ is al wel opgenomen, maar er is duidelijk een behoefte aan een lijst met nieuwe zondagsliederen. In samenwerking met de Stichting Lutherse Uitgeverij en Boekhandel (SLUB) en de Lutherse Werkgroep voor Kerkmuziek wordt een groep ingesteld die aan de revisie van dat lutherse katern gaat werken. Nadrukkelijk wordt gekeken hoe een dergelijk gereviseerd katern breder dan de lutheranen binnen de Protestantse Kerk kan worden gedragen. Daarnaast is het overdrachtsdocument van het interim-bestuur voorhanden voor de agenda van deze zittingstermijn. Een aantal zaken zijn binnen het mandaat opgelost, maar er liggen nog wat losse einden. Sommige waren

bekend op de overdrachtsvergadering van 31 mei, maar een aantal punten is sindsdien onverwacht naar boven gekomen.

Toekomst en rouw

‘Ja! Voor dat typisch lutherse is de synode,’ roept Trinette Verhoeven uit. En tegelijk weet ze dat er tijd nodig is om nieuw elan in dat lutherse deel van de Protestantse Kerk te ontwikkelen. ‘We moeten onszelf die kans geven. Laten we vooral erkennen dat we nog steeds aan rouwverwerking moeten toekomen. Rouw over het verlies van het zelfstandig kerk zijn, deel zijn van een grotere kerk (sinds 2004 in de Protestantse Kerk in Nederland; red.)’ De pastor in Verhoeven spreekt als ze rept over het hartzeer dat ze voelt, voor de mensen die hard gewerkt hebben voor de lutherse zaak, die teleurgesteld zijn, verdriet hebben: ‘Ik hoop weer verbinding te kunnen leggen. Hoe kunnen wij lutheranen samen verder? Als deze synode daar iets aan kan bijdragen, zou me dat heel lief zijn.’

Toekomst en vreugde

Verhoeven vervolgt: ‘Hoe krijgen we de Protestantse Kerk ook een beetje luthers? Ik hoop, verwacht en ervaar dat we op cruciale momenten een gesprekspartner kunnen zijn.’ Ze heeft dat nog niet zo lang geleden ervaren toen ze in de generale synode van de Protestantse Kerk over de behandeling van een rapport over het ambt het woord voerde vanuit luthers perspectief. Prompt werd ze uitgenodigd voor een expertmeeting over het onderwerp. ‘Niet de evangelisch-lutherse synode alleen moet de lutherse traditie bewaken en ontwikkelen,’ vult Fledderus aan, ‘we moeten ons daar allemaal voor inspannen, de hele breedte van de kerk. Van gemeenteleden tot hoogleraren en onderzoekers, iedereen kan een bijdrage geven aan de levendigheid van het lutheranisme in Nederland.’ Verrast vertellen voorzitter en vicevoorzitter over de lutherse projecten die via Actie1plus worden ondersteund:



De nieuwe synode met van links naar rechts: Markus Matthias, Taco Seinstra, Arau Vermeer, Daan Leker, Jelte Loggen, Christiane Val, Erik Fledderus, Marlies Schulz, Frank Everaarts, Gerrit Azink, Steffie von Asmuth, Robert Barendse, Trinette Verhoeven, Willem Boon, Glenn Crisson, Fred Bos en Gabriëlle Hassink (Op het moment van fotograferen ontbraken: Uwe Hummel, Marianne van den Berg, Adriaan Helmig, Trude Helmhout, Johanna Wildeman en Daan van Doorne)

voor maar liefst 750.000 euro, en bijvoorbeeld nog steeds in Indonesië, op het eiland Nias en op de Batoe-eilanden, met lutherse kerken die zeer oude bekenden zijn van de Nederlandse Lutheranen! Dit bleek in een gesprek met KerkinActie, de overkoepelende hulporganisatie die in opdracht van plaatselijke gemeenten nationaal en internationaal werkt. Aanleiding voor het gesprek was een vraag uit het land aan de synode. Ook de verbinding met de Lutherse Wereldfederatie speelt een grote rol. Verhoeven: 'We kunnen in Nederland niet met Luther alléén aankomen. Luther lezen is niet genoeg. Wij moeten

mee in de ontwikkeling van de lutherse traditie wereldwijd, die binnen het verband van de LWF plaatsvindt.'

Onbevangen gaan

Onbevangenheid is voor Trinette Verhoeven een sleutelwoord. De lutheranen maken deel uit van de Protestantse Kerk. Dat is een gegeven. 'Dat betekent ook dat we van alles in huis hebben. De kerk biedt vanuit de kerkorde allerlei mogelijkheden om bij te dragen aan de opdracht om de lutherse traditie levendig te houden, in te brengen in de gehele kerk.' De bereidheid van mensen is er, Erik Fledderus roemt 'zijn' Woerden als

voorbeeld: 'Binnen de plaatselijke gemeente zijn wij een gemeente met een bepaalde signatuur, zoals er ook anderen zijn. Je weet waar je voor komt als je naar de lutherse kerk gaat, in de PG Woerden als geheel is de interesse over en weer groot.' Trinette Verhoeven tot slot: 'Er is een spanningsveld tussen de grote bereidheid om van Luther kennis te nemen en het zijn van een vreemdeling in Jeruzalem. Het vraagt van ons zichtbaar te zijn. Klein kan daarin groot zijn: we moeten ervoor gáán!'

Praxedis Bouwman

Samenstelling synode vanaf 31 mei 2013

Predikanten:

*Mw. drs. W.T.V. Verhoeven
Mw. ds. M.J.A. Schultz
Dhr. ds. W.J.H. Boon
Dhr. dr. U. Hummel*

Mw. C. Val

*Dhr. Mr. T.R. Seinstra
Mw. J. Wildeman-Dekker
Mw. S. von Asmuth
Dhr. Drs. R. Barendse*

Synodale commissie:

*W.T. Verhoeven,
president / pastororum
E.R. Fledderus, voorzitter / vicepresident
S. von Asmuth, secretaris
W.J.H. Boon, lid
R. Barendse, lid*

Niet-predikanten:

*Mw. D.C. Leker
Dhr. Prof. dr. ir. E.R. Fledderus
Mw. Dr. M.M. van den Berg
Dhr. J.R. Loggen MSc
Dhr. Mr. T.W. Helmig
Mw. T.W. Helmhout-van der Boon
Dhr. Drs. F.W. Everaarts*

Plaatsvervangende leden:

*Mw. G.K.R. Hassink-Kröning
Dhr. H.F. Bos BSc
Dhr. A. Vermeer
Dhr. Ing. G. Azink
Dhr. Ing. D. van Doorne
Dhr. G. Crisson*

Financiële commissie:

*R. Barendse, voorzitter
M.M. van den Berg, lid
A. Helmig, lid
J.R. Loggen, lid*

'...en een tijd om op te bouwen'

'En een tijd om op te bouwen' – dit vers uit Prediker (3:3) gaf het interim-bestuur als titel mee aan het document waarin het verslag deed van zijn werkzaamheden en aandachtspunten aanreikte voor het toekomstige beleidsplan van de nieuwe evangelisch-lutherse synode 2013-2017. Met het aantreden van deze synode breekt een nieuwe tijd van opbouwen aan.

Terugblik

In de periode van bijna anderhalf jaar (januari 2012-mei 2013; red.) heeft het interim-bestuur (IB) de door de vorige synode opgedragen taken uitgevoerd en lopende zaken behartigd. Belangrijke taken waren het opstellen van een nieuwe huishoudelijke regeling en een nieuwe verkiezingsregeling. Beide documenten zijn in voorgaande nummers van *Elkkwartaal* besproken. Na afloop van de verkiezingen van de nieuwe synodeleden heeft het IB de nieuwe verkiezingsregeling en de gevolgde procedure geëvalueerd. Aan dit belangrijke onderwerp wordt in een aparte paragraaf aandacht besteed. Recentelijk werden nota's en besprekingen met de relevante afdelingen van de dienstenorganisatie afgerond. Deze gaan over de buitenlandse contacten van de ELS, de visitatie van evangelisch-lutherse gemeenten en over subsidieaanvragen in het kader van 'het behoud, bewaren en in stand houden van de lutherse traditie'. Deze laatste nota geeft een historisch overzicht van de doelstellingen en besluiten over de subsidieverlening en gaat verder in op de criteria waarmee de Commissie Steunverlening subsidieverzoeken kan beoordelen. De nota's over visitatie en subsidieverlening zijn inmiddels toegezonden aan de kerkenraden van evangelisch-lutherse gemeenten en aan de kerkenraden van protestantse gemeenten met een evangelisch-lutherse component.

Toekomst

Eén van de belangrijkste beleidspunten en wellicht de grootste uitdaging van de nieuwe synode is ervoor te zorgen dat lutheranen zich thuis en niet verloren voelen binnen de Protestantse Kerk. Verder is het van groot belang dat het 'lutherse smaldeel' zich profileert als een volwaardige gespreks-

partner in de inhoudelijke discussies binnen het geheel van de Protestantse Kerk. Getalsmatig gezien is dit een moeilijke opgave, maar de lutheranen hebben een goede uitgangspositie: inhoudelijk de inbreng van de lutherse theologie en organisatorisch een eigen synode met een duidelijk omschreven inhoudelijke taak. Andere belangrijke punten zijn vertegenwoordiging in de generale synode van de Protestantse Kerk, een eigen blad, een netwerk van internationale contacten, sterke banden met lutherse instellingen in Nederland en aanspraak op financiële steun voor het bewaren en uitdragen van de lutherse traditie. Voorts biedt een klein synodebureau administratieve ondersteuning. Daarnaast kan gebruik gemaakt worden van de faciliteiten en expertise van de dienstenorganisatie van onze kerk. Het is aan de nieuwe synode om optimaal gebruik te maken van deze faciliteiten en daaraan nieuw elan te ontleen voor luthers Nederland. Kort samengevat gaat het om verdere integratie van evangelisch-lutherse gemeenten in de Protestantse Kerk met behoud van eigen identiteit. Hoewel het niet tot het mandaat van het IB behoort om een beleidsplan op te stellen, heeft het IB het zijn taak geacht om in het tweede deel van de nota 'En een tijd om op te bouwen' een overzicht te geven van de punten die speciale aandacht van de nieuwe synode verdienen. Het IB hoopt hiermee een bijdrage te geven aan een snelle start van de nieuwe periode van opbouw.

Tot slot

Het IB wil de leden van het moderamen van de generale synode van de Protestantse Kerk hartelijk danken voor hun grote steun en waardevolle adviezen. Dankzij deze aandacht en steun heeft het IB binnen de gestelde

tijd zijn werkzaamheden kunnen afronden. Onze dank betreft ook de ondersteuning die de hoofden en medewerkers van diverse afdelingen van de dienstenorganisatie hebben geboden. Ten slotte is het IB grote dank verschuldigd aan de medewerkers van het synodesecretariaat.

Marius Wessel,
voorzitter interim-bestuur

(Noot van de redactie: Het IB heeft van de voorbereidingen voor en het houden van de verkiezingen voor de evangelisch-lutherse synode een evaluatie gemaakt. Deze evaluatie maakte deel uit van de stukken voor de synodevergadering van 31 mei 2013.)

De verstrooide lutheraan en de vorming van protestantse gemeenten

Een van de belangrijke problemen bij de vorming van protestantse gemeenten waar ook een evangelisch-lutherse gemeente bij betrokken is, blijkt de verstrooide lutheraan te zijn. Het waarom schetsen *Anders van der Meij* en *Taco Seinstra* vanuit hun van jarenlange betrokkenheid bij fusie- en samenwerkingsprocessen tussen lutherse gemeenten en partnergemeenten in de Protestantse Kerk. De basis van het probleem ligt bij ontwikkelingen in de Evangelisch-Lutherse Kerk in Nederland.

Lutheranen naar lage landen

De lutherse kerk is vooral ontstaan door immigratie. In de 16e en 17e eeuw vestigen kooplieden uit Duitsland en Scandinavië zich in Hanzesteden (Harlingen, Kampen, Zwolle, Zutphen, Hoorn, Enkhuizen, De Rijp, Edam, Monnickendam), in de 17e en 18e eeuw komen er voornamelijk Duitse huursoldaten naar de vestingsteden (Maastricht, Nijmegen, Culemborg en Gorinchem), in de 19e eeuw vestigen zich gastarbeiders in de veenkoloniën (Pekela, Winschoten, Veendam, Wildervank) en weer later in de staalindustrie (Velsen, Beverwijk). Deze instroom zorgt voor concentraties lutheranen van enige omvang, voor evangelisch-lutherse gemeenten overal in het land.



Uitwaaiering

Na WO II raken de lutheranen meer verspreid over het land, onder invloed van diverse maatschappelijke ontwikkelingen zoals de toegenomen mobiliteit. De vestigingsplaatsen van evangelisch-lutherse gemeenten zijn niet langer de fysieke centra waar de lutheranen bij elkaar wonen, al blijven veel verhuisde lutheranen er trouw ter kerke gaan en leggen ze vele kilometers af. Door vergrijzing en ontkerkelijking worden de gemeenten kleiner en worden ze samengevoegd tot grotere streekgemeenten, zoals de provincie Friesland. In zekere zin zijn de lutheranen vertrouwd geraakt met dergelijke uitgestrekte streekgemeenten.

Niet alleen worden gemeentebladen door de post bezorgd (waar in veel protestantse gemeenten vrijwilligers hun blad bijna huis-aan-huis kunnen verspreiden), ook het pastoraat wordt in de lutherse traditie voornamelijk door predikanten verzorgd die het gewend zijn te reizen voor het bezoeken van gemeenteleden in de diaspora (niet in elke woonkern in de lutherse gemeente wonen gemeenteleden die het pastoraat kunnen verzorgen). Door de grotere af te leggen afstanden wordt het zondagse kerkbezoek voor het bijwonen van de eredienst ook tot een moment voor ontmoeting, cantorij-repetitie, bespreking of vergadering.

Vorming protestantse gemeenten

Met het ontstaan van de Protestantse Kerk komt de betrokkenheid van evangelisch-lutherse gemeenten bij de vorming van protestantse gemeenten aan de orde. Hier doet zich een probleem voor. De leden van de bestaande evangelisch-lutherse gemeenten geven te kennen als gehele gemeenten te willen participeren in de fusie met een hervormde en/of gereformeerde gemeente tot een protestantse gemeente, maar voor de partners blijkt het schaalverschil een obstakel om te fuseren met een maar al te vaak weidse streekgemeente, omdat voor hen het pastoraat door ambtsdragers-vrijwilligers aan gemeenteleden in de diaspora een onoverkomelijk bezwaar is. De volgende situaties blijken zich voor te doen:
Of de fusie gaat door met gemeentegrenzen van de fuserende hervormde en/of gereformeerde gemeente, waardoor de buiten die grenzen wonende leden van de voormalige evangelisch-lutherse gemeente uit beeld raken, en zich soms zelfs laten uitschrijven. Of de vereniging gaat door waardoor een protestantse gemeente met een

groot buitengebied ontstaat, waar de gemeente ook verantwoordelijk is voor het pastoraat onder de verstrooide lutheranen.

Veel vaker ketst de fusie af en blijft de ELG zelfstandig.

Dat betekent dat na verloop van tijd de geografische omvang van de gemeente nog verder zal toenemen. Zo is een groot deel van Noord-Brabant nu al één evangelisch-lutherse gemeente. Een neveneffect is dat in streekgemeenten van deze omvang leden zoek raken.

Twee consequenties

De bovengenoemde schets van de 'verstrooide lutheraan' heeft twee verderstrekkende consequenties, naast de perikelen rondom fusie en samenwerking op lokaal/regionaal niveau. De eerste is dat door het zoekraken of uitschrijven van verstrooide lutheranen het aantal leden in het register van de evangelisch-lutherse synode gestaag afneemt, dus zijn er steeds minder mensen om de evangelisch-lutherse synode te bemensen en te kiezen. De andere consequentie is het ontstaan van steeds grotere streekgemeenten. Deze bestrijken vaak meerdere classes (regionaal kerkbestuur, 75 in de Protestantse Kerk). Daardoor wordt het moeilijk alle klassicale vergaderingen te bezoeken. Daarmee komt de lutherse inbreng in het geloofsgesprek (een kerkordelijke taak van de classis) in gevaar.

Gevolgen

Met het risico van een onvoldoende functionerende evangelisch-lutherse synode en met de onvoldoende inbreng in het klassicale geloofsgesprek komt de borging van het luthers erfgoed binnen de Protestantse Kerk in gevaar en wordt het fundament van de PKN aangetast.

Jantina de Ruiter, predikant van de ELG Enkhuizen

Focus op harmonie en gezamenlijkheid

Theologie studeren in (luthers) IJsland, daarvoor ook de taal leren om al tijdens de opleiding te kunnen voorgaan in diensten, daar zes jaar wonen; het is geen alledaagse weg naar het predikantsambt. Dat was het aanvankelijk ook niet voor Jantina de Ruiter, destijds eerstejaarsstudent aan de Vrije Universiteit, die eigenlijk een jaartje Canada in haar plan had staan. Maar haar toenmalige partner werkte in IJsland, ze ging mee en vervolgde in Reykjavik haar studie, waarmee tevens de lutherse kiem werd gelegd. Dat lutherse in opleiding en praktijk sprak Jantina de Ruiter, van huis uit gereformeerd, erg aan en is tot vandaag van waardevolle toepassing in haar werk als nieuwe predikant van de evangelisch-lutherse gemeente van Enkhuizen, waar ze in januari van dit jaar werd geordineerd.

Notenbalkjes, æ's en intens licht

Op de vraag naar liturgisch verschillen tussen IJslands en Nederlands luthers zegt ze: 'In de IJslandse liturgie wordt meer gezongen dan hier, vooral in de wederzijdse respons tussen voorganger en gemeente. Verder sta je niet alleen *en face*, maar ook regelmatig met de rug naar de gemeente, met het gezicht naar het altaar, vergelijkbaar met de RK-kerk.' Dat zingen, als voorganger, vond ze in het begin wel lastig, maar de opleiding voorzag de studenten van een jaar lang zangles bij een professional, wat haar enorm hielp. Ze toont een IJslands liturgieboekje vol met ð-en, þ-en en æ's en heel veel notenbalkjes; ze leest – op verzoek – hardop een gebedsfragment, waarin voor de niet-gewende oren alleen de slotwoorden 'Jezus Christus' te herkennen zijn, maar door de zangerige toon de gebedsintentie onmiskenbaar is. 'Vriendelijk welwillend, maar ook met afstand', zo beschrijft ze de IJslandse mentaliteit binnen de gemeente waar ze kerkt. 'Als ze zin hebben, komen ze naar de kerk, zo niet, ook goed.' Ook al woonde ze in de stad, 'eigenlijk een groot dorp', het was een tamelijk geïsoleerd bestaan, mede door de overmaat aan duisternis. Hoe mooi en letterlijk schoon ook de natuur en de intensiteit van het licht, als het er

Söfnuður sest



P: Drott-inn sé með yð- ur.

S: Og með þín- um and-a.

IJslands fragment van groet in de liturgie

was. Toch, na zes jaar begon ze het koud te krijgen; ze miste haar eigen contacten en de wisseling van seizoenen, 'zelfs nu, na al zoveel jaar terug, geniet ik daar steeds weer van.'

In een soort omgekeerd verlangen 'dat licht, hè...' ging ze nog wel eens terug en zag ook daar een veranderende tijd: 'Toen ik er woonde, lag de nadruk sterk op behoud van de eigen traditie en taal; er was één tv-station waarop dan bijvoorbeeld een urenlang interview met een boer te zien was. Diefstal van een kilo aardappels werd gezien als een misdaad, nu is een moord niet uitzonderlijk.' Die veranderende mentaliteit schrijft ze onder meer toe aan de media-invloed en een soort verheerlijking van alles wat uit Amerika komt.

Meer dan roeping

Eenmaal terug in Nederland woonde ze eerst in Wormerveer en later in een dorpje onder Enkhuizen. Ze deed een extra jaar theologie met onder meer de docentenopleiding en werd vervolgens docent levensbeschouwing. Na de geboorte van haar jongste kinderen stopte ze met lesgeven en ging ze psychologie studeren. 'Dat was een oude wens en de combinatie met theologie paste goed.' Maar ze kwam erachter dat haar echte passie bij de theologie ligt. Zo landde ze uiteindelijk bij een intens en hernieuwd verlangen om voor de kerk te werken, een gevoel dat voor haar dieper gaat dan louter roeping.

Regelmatig ging ze voor bij de Enkhuizer lutherse gemeente, waar domi-

nee De Vlieger haar mentor werd. Meer dan ooit beschouwt ze de theologie nu als iets voor het leven, wat voor haar voelbaar is bij de ambtsuitvoering in alle aspecten. Zoals het pastoraat: 'Ik kom altijd blij thuis na een huisbezoek door het persoonlijke element in gesprekken, de wederkerigheid die kan ontstaan – ook als het moeilijk is.' Het voorbereiden van en voorgaan in de eredienst – ze doet het met passie, zoals ook het voortdurend lezen en zoeken naar aansluitende thema's, die wat haar betreft kunnen afwijken van 'wat op het rooster staat', als dat zo uitkomt.

Ze richt zich op 'wat het best is voor mensen, via de persoonlijke benadering', waarbij ze het geloof zélf beziet als de doorsturing van God 'waarbij we ons moeten laten inspireren door de Heilige Geest'. Ze is optimistisch overtuigd van de aanwezige behoefte aan God in de gemeenschap – ongeacht het kleine puntje in de tijd dat we zijn.

Luthers 'verder kijken'

Jantina de Ruiter werd in het ambt bevestigd door dominee Alida Groeneveld en kreeg de handoplegging van zeven predikanten. Haar toga is diepblauw, met ronde hals, een bewuste keus: 'Blauw is de kleur van de intuïtie, en die kleur staat me ook beter.'

Haar dienstverband omvat 33% fte, wat de werkelijke tijd voor de uitvoering van haar plannen en ideeën beperkt maakt – 'dat is wel eens lastig, want de taken passen niet altijd in de daarvoor beschikbare tijd' – en de geografische ligging van Enkhuizen maakt de beschikbaarheid van gastpredikanten ook niet bepaald groter. Maar de samenwerking met de grotere Zouderkerk-gemeente (in gereformeerd/hervormde federatie) verloopt prettig, zo'n vijf keer per jaar zijn er gezamenlijke diensten met een luthers element. Met Hemelvaart was de Zouderkerk-gemeente in de lutherse kerk en met Pinksteren participeerden de lutheranen in de protestantse eredienst. In de gezamenlijke kerstdienst zal Jantina de Ruiter voorgaan in het (luthers) Heilig Avondmaal.

Ze is voorstander van het bewaren en uitdragen van het lutherse binnen de Protestantse Kerk. Synodale ondersteuning vindt ze daarbij gewenst, maar ook de onderlinge uitwisseling



Jantina de Ruiter

met andere evangelisch-lutherse gemeenten.

Binnen haar eigen gemeente ervaart ze een ontspannen warmte en onderlinge harmonie. Daarnaast: 'Lutheranen zijn ook eigenzinnig en soms gericht op de eigen kring; enige aansporing tot "verder kijken" kan heus geen kwaad.' De harmonie tussen mensen en de focus op wat mogelijk is, in gezamenlijkheid én binnen de eigen gemeente is voor haar van waardevol belang.

Met zo'n tachtig à negentig leden is de ELG Enkhuizen van gemiddelde omvang. De zondagse opkomst, variërend van 17 tot 25 mensen, is relatief

groot te noemen. Een 'eigen' leerhuis is er (nog) niet, maar aansluiting bij anderen op dat gebied wel. De jeugd-vertegenwoordiging is – zoals vaak elders – povertjes; haar twee jongste kinderen gaan graag mee als ze zelf dienst heeft, de oudste verklaarde zichzelf reeds op haar vijfde tot 'atheïst' – en komt daar nu, als adolescent, weer van terug. In haar nog korte ambtsperiode ging Jantina de Ruiter al in twee doopdiensten voor. Bovendien acht ze één of twee huwelijksinzegeningen in de nabije toekomst niet uitgesloten, 'maar daarover zeg ik natuurlijk nog niets.'

Alma Evenhuis

kriskraskort

STADSKANAAL Op 26 mei werd de regio-buitendag gehouden. Traditiegetrouw komen lutheranen uit Stadskanaal, Pekela, Winschoten, Wildervank, Veendam, Zwolle, Kampen en Leeuwarden elk jaar bijeen. Het thema was dit jaar de (veronderstelde) uitspraak van Maarten Luther: *'Als ik wist dat morgen de wereld zou vergaan, dan zou ik vandaag nog een appelboompje planten.'* Met andere woorden: er is toekomst! Een boodschap van troost, over wat verloren is gegaan en vernietigd in de afgelopen jaren, aan onderling vertrouwen, ver van huis en dichtbij. Troost die deuren opent om elkaar opnieuw te begroeten in het geloof dat wij mensen op elkaars liefde zijn aangewezen.

CULEMBORG Op zondag 16 juni werd het jaarlijkse luthers samenzijn van Leerdammers, Culemborgers en Tiele-naren gehouden, en ook Heusdenaren waren van harte welkom. Men werd ontvangen door de ELG van Culemborg. Het thema van de dag was deze keer gezamenlijk voorbereid door vertegenwoordigers van de verschillende gemeenten: de introductie van het Nieuwe Liedboek. Het programma: eredienst in historisch/traditionele stijl; lunch op de karakteristieke binnenplaats, introductie Nieuwe Liedboek door Pieter Endedijk, met medewerking van organisten en leden van de cantorij van Tiel en Leerdam, daarna een afsluitende vesper.

GORINCHEM Ter gelegenheid van gemeentezondag ging men op zondag 23 juni 2013 met elkaar op bezoek bij de Evangelisch-Lutherse Gemeente te Gouda. Na vertrek uit Gorichem om 9.00 uur werd in Gouda eerst de kerkdienst bijgewoond. Daarna was er koffie en een broodmaaltijd. De dag werd afgesloten met een stadswandeling en museumbezoek.

OOST-GRONINGEN Lutheranen komen graag bij elkaar op bezoek, soms ook in PKN-verband. Op 8 juni organiseerde de classis Oost-Groningen een Kerken-dag in Onstwedde, een dag waarop ontmoeting met gemeenteleden centraal stond. Er waren workshops en

informatiestands en een speciaal programma voor de kinderen.

ROTTERDAM/DORDRECHT Op 2 juni werd in Rotterdam een gemeentevergadering gehouden met als agenda-punten de financiën van kerkrentmeesters en diaconie en de fusie met de ELG Dordrecht. Vlak voor de vergadering werd bekend hoe het traject eruit zou gaan zien: de gemeente Dordrecht verkeert financieel in zwaar weer en zoekt een bestuurlijke paraplu. Door te fuseren zou dat



ELG Rotterdam, Andreaskerkdeur uitnodigend geopend

Rotterdam kunnen zijn, waardoor een regiogemeente kan ontstaan. Dordrecht zou een soort huisgemeente worden met een beperkt aantal zelf te verzorgen taken.

ZWOLLE In december is in het gemeentecentrum een nieuwe activiteit gestart, het 'Open Podium'. Dit is wat men voor ogen heeft: gemeenteleden en anderen die dat willen, kunnen iets delen wat hen inspireert. Dat kan van alles zijn, op voorwaarde dat het ook voor de andere aanwezigen inspirerend is. Men hoopt dat de bijdragen ook te maken zullen hebben met de kernthema's vieren, dienen, leren en ontmoeten.



ELG Alkmaar, interieur (foto: H. Lambrechts)

ALKMAAR Tot en met Pinksteren hingen zeven prenten in de kerk, gemaakt naar aanleiding van het boek Openbaring. Traditioneel een boek dat opengeslagen wordt in de tijd van Pasen, als op zoek wordt gegaan naar waarheen je op weg bent en bij uitstek dus een boek van de toekomstige tijd. Van die tijd waarvan je nog maar zo weinig weet, hooguit een vermoeden hebt. Op 2^e Pinksterdag werd een oecumenisch uitstapje gemaakt naar de Ikonentoonstelling in het Catharijneconvent in Utrecht.

UTRECHT Met Pinksteren werd het 400-jarig jubileum van de gemeente gevierd met onder meer een voorstelling van Kees van der Zwaard. In treffende theatrale beelden werd uitgedrukt wat Luther had bezield en hoe zijn zoektocht nog altijd inspirerend is en ter zake nú. Allerlei bekende elementen werden gebruikt: de Lutherroos, Luthers avondgebed, Lutherse liederen. Je zag de oude Maarten als hij zijn toga aantrok en een jonge



Het jubileumtableau (foto: Geert Procee)

Maarten, moeiteloos nam Van der Zwaard de gemeente mee in de figuren. Het was ontroerend, speels, uitdagend en diepzinnig. Intussen is aan de muur van de voormalige pastorie, dicht naast de kerk, een tegeltableau aangebracht met een 18^e-eeuwse voorstelling van de kerk. Er werd een kleine tegel met dezelfde voorstelling overhandigd (15x20cm). Deze is ook te koop (€ 20). U kunt zich melden bij de kerkenraad.

EINDHOVEN Met Pinksteren organiseerden de lutherse gemeente en de wijkgemeentes Ontmoetingskerk en Adventskerk een gezamenlijke dienst van Schrift en Tafel die werd gehouden in de Adventskerk. Na de koffie werd een aantal workshops gehouden met als thema Joël 3:1, over dromen en visioenen. Er werden dromen in dichtvorm op papier gezet, er werd geschilderd en spelers van blaasinstrumenten werden uitgenodigd om met een groep blazers muzikale dromen ten gehore te brengen. Hoe een bloemschikking een droom kan verbeelden, kon je in een workshop ontdekken. Jonge kinderen konden knutselen en tekenen, oudere jeugd kon met knipsels uit kranten en tijdschriften een collage maken van hun dromen. Na al het werken kregen de deelnemers de gelegenheid hun dromen te presenteren.

GRONINGEN Een groep gemeenteleden (inclusief dominee) kwam op een vrijdagochtend eind augustus met grote energie en veel motivatie naar de kerk voor de jaarlijkse grote schoonmaak. Het motto was 'niet preken maar poetsen!' Alle banken en stoelen werden schoongemaakt en in de was gezet, ramen werden gelapt, de ingangruimte is gepoetst, de keuken grondig schoongemaakt en nog veel meer. Alles knapte er reuze van op en het was tegelijk erg gezellig om dit samen te doen.

LEEUWARDEN Grote werkzaamheden in de omgeving van de kerk aan de Nieuwe Oosterstraat. Tegenover de kerk zijn enkele panden afgebroken en wordt een parkeergarage gebouwd, er is een 8m diepe bouwput gemaakt



ELG Leeuwarden, werkzaamheden voor de deur (foto: Nico Pellenburg)

waarin twee parkeerdekken worden aangelegd. De kerkenraad maakt zich uiteraard zorgen over de gevolgen van het geboor en gegrave in de omgeving van het oude gebouw. Uit voorzorg heeft een orgelmakersbedrijf de zware frontpijpen uit het orgel verwijderd, zodat deze niet het risico lopen door trillingen beschadigd te raken. Daarbij werd geconstateerd dat het orgel weliswaar aan restauratie toe is, maar de algehele toestand nog zeer redelijk is. Het is de bedoeling dat op de parkeergarage appartementen komen.

BODEGRAVEN De Lutheranen daar zijn al een tijdje gefuseerd (met v/h gereformeerd en hervormd, niet-bonds) tot wijkgemeente Emmaüsgemeente. De predikanten kregen een goed idee, ze organiseren een serie lezingen over Luther met als concreet einddoel om met een bus vol gemeenteleden een reis van een week te maken langs de Lutherplaatsen in Duitsland. Voorlopig is de reis gepland in april 2014. De onderwerpen voor de lezingen zijn: 'Een tweeluik rond Luthers (psalm)liederen' en 'Waarom boeit Luther mij'. De eerste lezing door een lutherse en de tweede door een niet-lutherse predikant.

LIMBURG De lutherse kerk in Maastricht is gesloten, men kan nog wel kerken in Heerlen.

MIDDELBURG Ook hier is de lutherse kerk gesloten.

ENKHUIZEN De gemeente heeft een eigen pagina in het PKN-blad Oriëntatie. Daar werd verslag gedaan van de gemeententoevoering. Men is verheugd dat er een nieuwe predikante is, dominee Jantina de Ruyter (zie elders in deze *Elkkwartaal*). Verder werd onder meer gesproken over de financiën van de gemeente. Die staan er gezond bij, al zullen zaken anders gaan lopen nu er weer een predikant is.

HOORN Tussen Hoorn, Enkhuisen en Medemblik bestaan al jaren goede contacten. In september gingen gemeenteleden uit Hoorn op bezoek bij de zuster gemeente Enkhuisen. Na de dienst, waarin de nieuwe predikante voorging, werd er een drankje gedronken in het historische centrum van de stad. Zo'n bezoek past goed in de traditie van wederzijdse betrokkenheid.

[Lees verder op bladzijde 18](#)

Arno Fafié maakt lutherse historie toegankelijk voor groot publiek

Het 'rijke lutherse verleden' stond eind jaren tachtig van de vorige eeuw weinig in de belangstelling van de redacties van gerenommeerde tijdschriften over algemene Nederlandse kerkgeschiedenis. Zo constateerde theoloog, kerkhistoricus, docent en domineeszoon Arno Fafié. Een omissie, vond hij. Dus ontwikkelde hij het *Documentatieblad Lutherse Kerkgeschiedenis*, een periodiek met het lutheranisme als rode draad, vol gespecialiseerde artikelen over personen, ontwikkelingen en activiteiten die de lutherse kerkhistorie zo rijk kleurden. Het blad is inmiddels in zijn 25^e jaargang.

In de lichte, ruime woonkamer kun je er al niet omheen: hier woont een verzamelaar. Gevulde boekenkasten, stapels actueel-getitelde boeken naast comfortabele fauteuils, recente tijdschriften op bijzettafeltjes, aan de muren fraaie gravures van lutherse kerken, een olieverf met het interieur van de Haarlemse Sint-Bavo; alles geordend en grijpbaar naar behoefte. Arno Fafié verzamelt alles wat met lutherse kerkgeschiedenis te maken heeft. Hele jaargangen van bijvoorbeeld *De Wartburg* (het Luthersch weekblad); *het Evangelisch-Luthers weekblad*; *ELK* en *Elkkwartaal* staan 'boven' opgeslagen, in de bibliotheek van dit huis, dat hij bewoont met zijn echtgenote Petra Renes, eveneens theoloog, ziekenhuispredikant en medebestuurder. Vanuit dit huis, ze noemen het 'In de Librije', onderzoekt, schrijft en publiceert Th. A. Fafié. Wie 'iets' wil weten over lutherse geschiedenis, raadpleegt hem.

Onderwijs en onderzoek

Na zijn theologiestudie ambieerde Arnold Fafié het predikantsambt niet, liever ging hij het onderwijs in, waar hij zijn gedrevenheid voor kennisoverdracht in het contact met jongeren goed kwijt kon. Hij doceerde godsdienst, levensbeschouwing en Latijn op middelbare scholen en sleepte zijn leerlingen – waar mogelijk – mee in 'aanschou-

welijk' onderwijs buiten het klaslokaal: van Rome-reizen voor 6e-klas-gymnasiasten en kloosterweekenden tot historische stadswandelingen en gespreksgroepen. In samenwerking met een justitiepredikant van de Bijlmerbajes organiseerde hij gevangenisbezoeken aan tbs'ers; per keer mochten tien leerlingen praten met tien gedetineerden. Dat resulteerde in wederzijds vruchtbare gesprekken en een diep besef van hoe 'het leven soms anders loopt dan gedacht'.

Naast het docentschap hield Fafié zich uitvoerig bezig met het luthers-historische verleden, mede gericht op het bekendmaken van zijn vele bevindingen daarin. Dat begon al bij het schrijven van zijn doctoraalscriptie (in het kader van de studie bibliotheekwetenschap) *De geschiedenis der bibliotheek van het Evangelisch-Luthers Seminarium te Amsterdam* (1970). In dat jaar verschaftte zijn lidmaatschap van de Archiefcommissie (in 1970 door de Synode ingesteld) hem toegang tot het complete lutherse archief; daardoor kon hij later meewerken aan een herziening en actualisering van het standaardwerk over de lutherse kerkgeschiedenis, dat in 2011 onder de titel *Lutheranen in de Lage Landen* verscheen en de studie van prof. mr. J. Loosjes (uit 1921) verving.

DLK: een bloeiende eenmanszaak
Van het een kwam het ander. Hoe

dieper hij de (lutherse) kerkgeschiedenis indook, hoe gedreven hij raakte om die schat aan informatie, ideeën en inzichten wijd te verspreiden en voor een geïnteresseerd publiek toegankelijk te maken. Arno Fafié: 'Een probleem was dat de vaak zeer gespecialiseerde luthers-historische artikelen niet werden opgenomen in algemene tijdschriften voor Nederlandse kerkgeschiedenis, dus ik had geen bereik.' Hij besloot zelf een forum op te richten en zo ontstond in 1987 het *Documentatieblad Lutherse Kerkgeschiedenis* (DLK), een blad vol gevarieerde en diepgaande informatie over het lutherse verleden.

In dit initiatief werd hij van meet af aan gestimuleerd door de lutherse predikanten Jaanus, Johannes, Visser en Fafié (sr.), die regelmatig bijdragen leverden over vele lutherse onderwerpen. Later volgden ook bijdragen van leken en anderen. In deze 'eenmanszaak' voerde Fafié de volledige eindredactie, wat zeker in het begin een enorme klus was; alle aangeleverde getypte én handgeschreven bijdragen bewerkte hij op zijn eigen (toen nog) schrijfmachine, hij bracht het geheel samen in een handzaam A5-formaat, vermenigvuldigde, sloeg er nietjes in en verstuurde het blad naar alle kerkhistorici, hoogleraren, predikanten en andere betrokkenen die hij maar kon vinden in adresbestanden van onder meer het *Luthers Dagboek*. Het was ook de tijd dat de computer zijn intrede deed: 'Ik had toen het geluk op een middelbare school te werken waar de digitale verwerking al snel goed functioneerde, zodat het eindredactionele werk een stuk sneller ging.' Ook voor de financiering bedacht hij iets: samen met broer Gerard en bevriende Joke van den Hoonard-van Eden wordt de Cristiana Maria-stichting beheerd, met daarin de bescheiden nalatenschap van de Fafié-(groot)ouders: 'Van de rente betalen we de gedeeltelijke productiekosten van het DLK, daarnaast zijn er fondsen, zoals het Luthers Diaconessenhuis Fonds en de dr. M. van Wich-



Arno Fafié

Drs. Th. A. Fafié (Purmerend, 1945) studeerde theologie en bibliotheekwetenschap aan de Universiteit van Amsterdam en het Evangelisch-Luthers Seminarium. Van 1968 tot 2007 werkte hij in het onderwijs als docent godsdienst, maatschappijleer en Latijn. Binnen de Evangelisch-Lutherse Kerk was hij twintig jaar lid van de landelijke synode, de Zendingsraad, de Archiefcommissie en de stichting Luthers Buitencentrum (kasteel Hoekelum); nog steeds is hij lid van de stichting Lutherse Uitgeverij en Boekhandel (SLUB); en secretaris-penningmeester van de dr. M.van Wichenstichting en de Christiana Maria-stichting voor luthers en oecumenisch kerkenwerk. Hij is oprichter en eindredacteur van het Documentatieblad Lutherse kerkgeschiedenis (DLK) en redactielid van *Herademing. Tijdschrift voor spiritualiteit en mystiek*.

Recente publicaties

Naast vele brochures en artikelen op het terrein van de (lutherse) kerkgeschiedenis, het godsdienstonderwijs en de spiritualiteit verschenen van zijn hand:

de monografie *Schuilning gezocht. De Lutherhof aan het Staringplein te Amsterdam (1909-2009)* en bijdragen in *Lutheranen in de Lage Landen. Geschiedenis van een godsdienstige minderheid (ca. 1520-2004)*; in de opstellenbundels *Honderd jaar vrouwen op de kansel, 1911-2011* en *Mijn protestant. Persoonlijke ontmoetingen*; in *Diaconie in beweging, handboek diaconiewetenschap* en in *Bevlogen Theologen - geëngageerde predikanten in de negentiende en twintigste eeuw*.

Voor meer informatie over het *Documentatieblad Lutherse Kerkgeschiedenis* kunt u contact opnemen met Arno Fafié, via Zwemmerslaan 11, 2036 KA Haarlem of (023) 53 63 797.

stichting, die bijdragen.'

Sinds de verschijning van het eerste nummer in 1987 vonden ruim veertig nummers, aanvankelijk tweemaal per jaar, hun weg naar een gestaag groeiende lezersgroep – in een huidige oplage van vijfhonderd – en de bron is nog lang niet opgedroogd.

Een nieuw artikel staat op stapel over de vrijzinnig-lutherse dominee D. Drijver; in reactie op een voorbereidend artikel hierover zei één van Drijvers' kleinzonen: 'U weet veel meer van mijn grootvader dan ik ooit geweten heb.'

Luthers wandelen

Zoals hij de scholieren regelmatig mee 'naar buiten' nam, zo wandelt hij ook met volwassenen door luthers-historisch gebied, bijvoorbeeld door Amsterdam binnen het thema 'Luthers Amsterdam te voet', in samenwerking met het Ignatiushuis. Zo'n tocht voert onder meer langs het Weeshuis der Herstedden, de voormalige Elim-kerk, de hofjes van de Anna Maria Stichting en de Lutherhof op het Staringplein. Ook rondleidingen door joods Amsterdam en joods Antwerpen neemt hij graag op zich. Vaak is er onderweg herkenning bij de deelnemers of ontroering. Een mannelijke wandelaar herkende op een van de foto's in het Weeshuis zijn vader.

Alma Evenhuis

Oecumenisch Leesrooster 2013-2022

De Raad van Kerken heeft dit jaar het oecumenisch leesrooster voor de komende negen jaar vastgesteld. Het is de voortzetting van de steeds driejarige roosters die tot nog toe fungeerden. Maar met ingrijpende verschillen. Onze tijd brengt een andere leeswijze met zich mee. Wij kunnen minder dan voorheen veronderstellen dat mensen kennis dragen van de Bijbel. Een regelmatige kerkgang van eens in de maand is al heel wat, zodat een cyclus van doorgaande lezingen nog steeds wel heel mooi is, maar voorop moet staan dat iedere zondag op eigen benen kan staan. De ambitie dat in de loop van de tijd de hele Bijbel aan bod is gekomen, is losgelaten.



De opdracht om ditmaal een negenjarig rooster te concipiëren, maakt het mogelijk tot heel afgewogen keuzes te komen. Wat moet een kind in zijn kinderkerkcarrière toch minstens hebben meegekregen? Wat waren ooit – in de Middeleeuwen – de elementaire Bijbellezingen die kerk en cultuur hebben gestempeld? Dat is het oude eenjarige rooster dat bij lutheranen en anglicanen in gebruik is gebleven. Wat wijzen wij vandaag aan als onmisbare lezingen? Vanwege bijvoorbeeld hun catechetisch, pastoraal of liturgisch belang. Welke lezingen zijn representatief voor de afzonderlijke Bijbelboeken?

Dolorosa. Al deze zondagen zijn 'lijdenszondagen' waarop ons geleerd wordt Christus' lijden recht te doen. Het oecumenisch leesrooster heeft in 2014 de Matteüspassie verdeeld over de hele Veertigdagentijd.

In de *alternatieve sporen* laat dit negenjarige rooster zich niet alleen leiden door tekstverbanden die bijbel-theologisch van fundamenteel belang zijn (bijvoorbeeld de Exoduscyclus), maar ook door wat pastoraal van het grootste gewicht is (bijvoorbeeld het boek Job, met daarin het zwartste hoofdstuk van heel de Bijbel: Job 10).

In 2017, als het vijfde eeuwfeest van de Hervorming wordt gevierd, is *het oude eenjarige lutherse rooster* ingeboekt. Dat is min of meer hetzelfde als het rooster dat in de Romana gold, tot de liturgiehervorming van het Tweede Vaticaanse Concilie (1969). De tekstsamenhangen van deze cyclus zijn vruchtbaar geweest voor ondermeer het kerklied, dat bijvoorbeeld – ook in het Nieuwe Liedboek – op de eerste zondag van Advent zingt van Jezus' intocht in Jeruzalem.

In 2019 wordt vijftig jaar liturgiehervorming in de Romana gevierd, met de vruchten die de oecumene daarvan geplukt heeft: de Bijbelse verbreding van de ABC-cycli. Voor dat jaar is terughoudendheid betracht in het aandragen van alternatieve lezingen, om de brede kerkelijke waardering voor het *Lectioarium '69* te onderstrepen.

De zwakte van de ABC-systematiek is dat op de (groene) 'zondagen door het jaar' de brieflezing nergens op slaat. Die staat daar namelijk ingeroosterd als een doorgaande lezing, maar niet in bedoeld verband met oude testament en evangelie. Hoewel de werkgroep die het leesrooster samenstelde de waarde onderkent van het 'contrapunt', namelijk dat niet heel de liturgie teruggebracht wordt tot één thema, meende zij de verkondiging een dienst te bewijzen door meer dan voorheen *ensembles* aan te bieden, waarin alle lezingen, dus ook het epistel, met elkaar verband houden.

De positieve ontvangst van dit negenjarig rooster bij de Raad van Kerken, ook bij enkele lidkerken die tot nog toe minder betrokkenheid toonden bij het oecumenisch leesrooster, geeft goede hoop dat deze leesorde van verbindende betekenis kan zijn en in brede kring de verkondiging ten goede zal komen. Het Oecumenisch Leesrooster 2013-2022 is inmiddels beschikbaar op de website van de Raad van Kerken. Dit zal per periode, als een bepaalde cyclus aan de orde komt, worden aangevuld met inleidingen op de betreffende lezingen.

Oecumenisch leesrooster 2013-2022, Boekencentrum (2013), 144 pagina's, ISBN: 9789023927549, € 14,90.

Klaas Touwen (naast redacteur van Elkkwartaal ook voorzitter van de Werkgroep Oecumenisch Leesrooster)



Uitgelicht

In de huidige ABC-cycli krijgen de synoptische evangeliën het volle pond, maar leidt *Johannes* vaak een verdekt bestaan. Hij mag weliswaar als feestredenaar spreken met Kerst en in de Paastijd, maar krijgt nooit eens de gelegenheid om ronduit zijn eigen verhaal te vertellen. In het nieuwe rooster is die verhouding in evenwicht gebracht (2021-22). Het hele Johannes-evangelie komt dan van A tot Z aan de orde: deze zijde boven en niet schudden.

Het *gereformeerde protestantisme* heeft een eigen spiritualiteit die in de tijd voor Pasen het accent legt op het stap voor stap afleggen van de Via

In memoriam

Karel van de Wetering 1936 - 2013

De lutherse kerk in Delft was op 11 mei overvol met mensen die afscheid kwamen nemen van Karel van de Wetering. In de nacht van 3 op 4 mei was hij totaal onverwacht in zijn slaap overleden. Verbijstering alom, want hij stond midden in het leven en was volop actief in kerk en samenleving. Hij bekleedde veel bestuurlijke functies en was voor al dat vrijwilligerswerk in 2009 geridderd. Karel, een warm mens met een groot sociaal netwerk, onderhield een levendig contact met familieleden en vele vrienden.

In Delft zette hij zich dertig jaar in voor de Raad van Kerken. Als econoom was hij uiteraard penningmeester, maar 'Mister Oecumene' bemoeide zich duchtig met de inhoud van het beleid. Zijn hart klopte in het bijzonder voor degenen die geen werk of inkomen hadden en voor vluchtelingen. Op zijn vele reizen had hij zelf ontwikkelingslanden gezien. Ook via talloze cursisten uit Azië, Afrika, Zuid-Amerika en het Midden Oosten, die hij voor leergangen economie onder zijn hoede had, was hij goed op de hoogte. Hij nam een Pakistaans gezin in huis. Tegen onrecht verzette hij zich, vooral als het om minderheden ging. Afkomstig uit een gereformeerd gezin was zijn opvoeding naar zijn eigen zeggen met een luthers sausje van moeders kant overgoten. In zijn studietijd in Amsterdam begon hij zich veel breder te oriënteren. Van enghartigheid, die de waarheid in pacht meende te hebben, werd hij steeds afkeriger. De ontdekking van zijn homoseksualiteit, die in eigen kring toen nog vrijwel taboe was, droeg daar zeker toe bij. Van meet af aan was hij actief in De Kringen (voor homoseksuelen met kerkelijke achtergrond), jarenlang kringleider en tot zijn dood bestuurslid van de landelijke koepelorganisatie. Halverwege de jaren zeventig stapte Karel de lutherse kerk in Delft binnen, waar ik toen net predikant geworden was. De ruimte om te geloven beviel hem en hij bleef. Al snel werd hij gevraagd voor financiële adviezen, later ook als ouderling-kerkrentmeester en als afgevaardigde naar de Raad van Kerken. Hij was de aanjager van de restauratie van het eeuwenoude torenuurwerk in het kerktorentje,



Karel van de Wetering (foto: Praxedis Bouwman)

want de kerk moet bij de tijd blijven. In 1997 werd hij lid van de financiële en de synodale commissie van de evangelisch-lutherse synode. Ook daar bleek zijn brede belangstelling door intensief meedenken over het totale beleid en het stellen van verrassende vragen over de scripties van proponenten, die hij nauwkeurig en kritisch las. Met veel gemeenten had hij contact. In de laatste fase van het Samenop-Wegproces werkte hij heel hard mee om de landelijke kerkelijke financiën op orde te krijgen. De bijzondere, persoonlijke wijze waarop hij verschillende synodever-

gaderingen in binnen- en buitenland over inhoudelijke onderwerpen toesprak, maakte diepe indruk. Karel stond voor wie hij was en wat hij zei, duidelijk een gedreven mens die vanuit zijn overtuiging al zijn deskundigheid, charmes en vriendelijkheid inzette. Zo was hij trouw aan het evangeliewoord (Joh. 3:21) dat in zijn uitvaartdienst klonk: 'Wie oprecht handelt, zoekt het licht op, zodat zichtbaar wordt dat God werkzaam is in alles wat hij doet.'

Kees van der Horst

Europese oud-katholieken en Zweedse lutheranen: veel herkenning

De Oud-Katholieke Kerken van de Unie van Utrecht en de Lutherse Kerk van Zweden zijn na acht jaar dialoog tot een voorlopige afronding van hun gesprekken gekomen. De bereikte overeenstemming is vervat in een document dat, na instemming van de betrokken kerken en hun bestuursorganen, volgend jaar openbaar wordt. *Elkkwartaal* sprak met pastoor Peter Feenstra te Bern (Zwitserland), die deel uitmaakte van de dialoogcommissie en ook zal spreken op de synode- en kerkenradendag op 8 februari 2014.

U bent als afgevaardigde van de Oud-Katholieke Kerken intensief in gesprek gekomen met de Lutherse Kerk van Zweden. Deze dialoog, die werd gevoerd in de jaren 2005 tot 2013, heeft geleid tot overeenstemming. Overeenstemming waarover eigenlijk?

We hebben al vroeg in het proces tot onze vreugde gemerkt hoeveel we over en weer in elkaars kerken herkennen. Je proeft de gedeelde traditie en ook een vergelijkbare omgang daarmee. Er zijn wel verschillen, maar die vallen daarbij haast in het niet. Verbazend was dat. Het gaat immers om een kerk van de Reformatie en een kerk die zich als katholiek profileert. Overeengekomen zijn we, dat de genoemde verschillen aanleiding geven tot nadere beschouwing, maar dat ze naar onze overtuiging niet kerkscheidend zijn.

Wat bedoelt u daarmee: die luthers/oud-katholieke omgang met de traditie? Kort gezegd kennen beide kerken een sterke continuïteit met de middeleeuwse christelijke tradities. Beide zijn door diverse hervormingsprocessen gegaan, maar hebben ook veel bewaard of opnieuw ontdekt.

Verleden jaar met Pinksteren gingen in Duitsland de 'Evangelische und alt-katholische Gemeinden ökumenisch unterwegs'. Nu deze Zweedse resultaten. In Nederland zien we ook een aarzelende maar toenemende gezamenlijkheid. Wat is dat toch met die oud-katholieken en lutheranen, dat ze elkaar zo naderen? Wat bindt ons en onze tradities samen?

In Duitsland bestaat die band al langer. Sinds 1985 is er een pastorale afspraak tussen de oud-katholieken en de EKD (de gezamenlijke protestantse kerken,

Evangelische Kirche Deutschland; red.), die in een onderling deelnemen aan de eucharistie voorziet. De behoefte daaraan kwam met name voort uit de bondslanden met een hoogkerkelijke lutherse kerk. Als een oud-katholiek daarentegen in een kerk komt met een hoge eiken kansel, een lage eiken avondmaalstafel met gesneden blokjes wittebrood, een dominee met toga en traag gezongen Geneefse psalmen, is de kans niet groot dat hij of zij zich honderd procent thuis voelt. Dat zijn natuurlijk geen theologische items, maar ze spelen wel een rol op het niveau van de beleving. In vele lutherse kerken is de sfeer eerder katholiek, is het moeilijk om het verschil met een (oud-)katholieke ruimte en viering te zien. Dit verklaart de toenadering op pastoraal niveau. Voor het zoeken naar kerkelijke eenheid moeten ook andere onderwerpen op tafel komen.

Tja, die andere onderwerpen. Is het daarom dat de overeenstemming met de Kerk van Zweden niet geldt voor bijvoorbeeld het Duitse lutherse vaderland, laat staan voor de Nederlandse lutheranen die in een proces van eeuwen gePKNiseerd zijn tot de meest calvinistische ter wereld?

Wat me in Zweden opviel is dat ze zich niet in de eerste plaats als luthers zien, maar als de Kerk van Zweden. Daarom zouden ze ook niet zo snel spreken over het Duitse lutherse vaderland. Ze zouden zich ook niet als protestant karakteriseren, dat zijn voor hen eerder de Noren.

Maar om op uw vraag terug te komen, de dialoog tussen oud-katholieken en de Duitse of Nederlandse lutheranen zou inderdaad ingewikkelder zijn. De principiële hobbels zijn hoger. Dat klinkt misschien onaardig of ontoe-

gankelijk, maar de oud-katholieke kerken staan ook in dialoog met andere kerken, de rooms-katholieke en de orthodoxe bijvoorbeeld. Om geloofwaardig te blijven moeten we met al die partijen wel enigszins met één stem spreken, ook over lastige onderwerpen als ambten, kerkvisie en sacramenten.

Welke concrete overeenstemming is bereikt? Hoe ver strekt dit akkoord?

De dialoogcommissie heeft haar bevindingen verwoord in een document, waarin gesteld wordt, dat er geen redenen zijn om niet als kerken met elkaar in volledige gemeenschap te zijn. Er wordt ook vastgesteld dat herstel van de kerkelijke gemeenschap nieuwe mogelijkheden tot samenwerking zou scheppen, net zoals dat nu tussen oud-katholieken en anglicanen plaatsvindt. Nu is het aan de kerkleidingen en synodes van de Kerk van Zweden en van de oud-katholieke kerken van de Unie van Utrecht om dit document te ontvangen en goed te keuren. Het akkoord gaat niet verder dan de twee partners in de dialoog, dus heeft geen directe gevolgen voor de relaties tussen oud-katholieke en andere lutherse kerken. Het is echter niet ondenkbaar dat andere kerken de theologische inhoud van het document voor hun eigen reflectie willen gebruiken of zelfs zouden willen instappen in dit verbond. Die laatste optie zie ik concreet voor de Kerk van Finland, maar misschien zijn er nog andere.

Naschrift: Dit document met bevindingen wordt volgend jaar – na officiële instemming van beide kerken – gepubliceerd. Verplicht huiswerk ook voor de Nederlandse lutheranen die misschien op een idee worden gebracht. Met deze overeenkomst leven er ruim 6 miljoen Lutheranen in gemeenschap met de Unie van Utrecht.

Klaas Touwen

Sensitiviteit LWF-raad voor moeite met homoseksualiteit

Natuurlijk stonden er andere punten op de agenda van de raad van de Lutherse Wereldfederatie die dit jaar in Genève plaatsvond, maar de moeite die de Ethiopische kerk had met de standpunten over homoseksualiteit van de Zweedse en Amerikaanse kerken bepaalde de vergadering.

In februari had de generale synode van de Ethiopische kerk Mekane Yesus de beslissing genomen om de intensieve banden met haar twee partnerkerken te verbreken. Aanleiding was dat zowel de Zweedse als de Amerikaanse kerk positief hadden besloten over het inzegenen van langdurige homoseksuele relaties van

zowel kerkleden als ook predikanten. Met het verbreken van de banden kon ook geen avondmaal meer met deze kerken gedeeld worden. Een heftige beslissing. En zoals de secretaris-generaal van de LWF, Martin Junge, het verwoordde: 'De hele Lutherse Wereldfederatie voelde de pijn in het lichaam van de LWF.'

'Verwelkom de vreemdeling'

De raad van de Lutherse Wereldfederatie ondersteunt het door de Hoge commissaris voor de vluchtelingen van de VN en religieuze wereldleiders opgesteld en gedragen document 'Welcoming the Stranger'. De LWF-raad beveelt brede verspreiding onder de lidkerken van harte aan. In het document staan richtlijnen en normen voor het opnemen van vluchtelingen zoals die al geworteld zijn in alle grote religies. De president van de LWF, Munib Younan, wees erop dat hulp aan vluchtelingen niet moet stoppen bij het geven van aalmoezen, maar dat het gaat om fundamentele menswaardigheid.

'Van conflict tot communio'

Het rapport 'Van conflict tot communio' heeft de ondertitel 'Gemeenschappelijk luthers-katholiek herdenken van de reformatie in 2017'. In het herdenkingsjaar van 500 jaar reformatie is het vijftig jaar geleden dat de Luthers-Katholieke Commissie voor de Eenheid haar werk begon. Die dialoog leidde in 1999 tot de Gemeenschappelijke verklaring over de Rechtvaardigingsleer. Het rapport vermeldt de belangrijkste uitkomsten van deze lange dialoog en dient als input voor het vervolgesprek en in de gezamenlijke voorbereiding voor het jaar 2017.

LWF assemblee in 2017 in Namibië

De LWF-raad heeft besloten de twaalfde assemblee van de Lutherse Wereldfederatie in Windhoek, Namibië, te houden. Daarmee is een uitnodiging van de drie Namibische lutherse kerken graag aanvaard. De kerken in Namibië hopen dat de komst van de assemblee een positief, versnellend effect heeft op het proces van toenadering van de drie kerken om tot een intensievere samenwerking te komen.

Genoemde rapporten en documenten kunnen digitaal worden ingezien en gedownload op: www.lutheranworld.org/content/council-2013.

De Amerikaanse en Zweedse kerken mogen gezien worden als de grootste grondleggers van het geloof in Ethiopië. De kerken hebben nauwe banden met elkaar en op het gebied van ontwikkelingssamenwerking zijn deze twee kerken heel actief in Ethiopië. Veel geschiedenis dus.

En zo kwamen we in juni in Genève aan. Wetende dat dit onderwerp op de agenda stond en zoekende hoe hiermee om te gaan. Het werd een kwetsbaar maar ook heel bijzonder proces. Drie besloten bijeenkomsten werden eraan besteed. Dat we hier samen uit wilden komen en er alles aan wilden doen om te zorgen voor een helend proces, was voor iedereen duidelijk. Er waren veel emoties en persoonlijke verhalen. Toen aan het einde van de week de bisschop van Amerika en de bisschop van Ethiopië elkaar omarmden, zorgde dat wel voor tranen in mijn ogen. Zo blijkt duidelijk dat het niet alleen gaat om ideologieën, maar vooral om mensen. Uiteindelijk zijn we er nog niet. Maar Mekane Yesus hoort nog steeds bij de LWF. Bovendien heeft iedereen het avondmaal met elkaar gedeeld en hebben we geleerd dat we nog zo ver van elkaar af kunnen staan in wat we geloven, en het fundamenteel niet met elkaar eens kunnen zijn, maar dit wel met elkaar aan kunnen gaan. Een klein, maar veelzeggend stapje is gezet. En nu we zo ver zijn gekomen, heb ik goede hoop voor wat we nog meer kunnen bereiken.

Daan Leker



Daan Leker bij de LWF-raad in juni. Links naast haar Alex Malasusa, bisschop van de lutherse kerk van Tanzania.

Vervolg van bladzijde 11

APELDOORN Op zondag 5 mei waren zo'n 70 tot 80 'koninginnezangers' in de dienst. Dat zijn oud-deelnemers van de werkweken voor kerkmuziek die eens per jaar rond wat nu koningsdag heet, een lang weekend bij elkaar komen om te zingen en te spelen en met hun inbreng ook een kerkdienst te verrijken.

DEN HAAG Op 1 juni ontving de afdeling Den Haag van de NLVB (41!) vrouwen uit acht gemeenten in ons land. Dominee Trinetta Verhoeven hield een voordracht over 'Het geloof van het kind en de volwassene en wat wij daar als kerk aan kunnen bijdragen'. Midden in de kring waarin de vrouwen zaten pakte ze een grote doos uit en stalde allerlei dingen uit, zoals dat elke zondag gebeurt voor de kinderen. Daarmee wordt niet alleen de nieuwsgierigheid van de kinderen gewekt, maar ook die van de hele gemeente. De strekking van alle attributen en hun uitleg was: Kinderen zijn in hun godbeleving gelijkwaardig aan volwassenen. Zij hebben dezelfde existentiële vragen als volwassenen.

AMSTERDAM Tijdens het Pinksterweekend werd een begin gemaakt met het vieren van het 425-jarig bestaan van de gemeente. Bezoekers troffen voor de Oude Lutherse Kerk zomaar een 'Vaste Burcht' draaiorgelende Maarten Luther aan, die ook nog tijd nam voor een goed gesprek. Enthousiaste gemeenteleden uit alle Brandpunten nodigden op de stoep iedereen uit om de kerk binnen te gaan. Er waren meer activiteiten in het jubileumjaar, een festival 'Slavernij is van ons allemaal', een wandeling 'Luthers Amsterdam-Centrum', een symposium, het 25-jarig ambtsjubileum van dominee Andreas Wöhle en nog veel meer.

LEIDEN Ook in Leiden werd het nieuwe liedboek geïntroduceerd. In het gemeenteblad een artikel van Frits Veerman met dingen die opvallen, liederen die we missen, liederen die nieuw voor ons zijn. Voorlopig kunnen we weer jaren vooruit met de meer

dan duizend liederen die erin staan. In de zomer ontving Leiden bezoekers uit Delft. Een gezamenlijke viering inclusief een cantorij van gasten. Na de dienst kwamen de gesprekken op gang tussen de Leidse en de Delftse lutheranen en de tijd vloog voorbij. De Delftenaren hadden nog een middagprogramma en de conclusie was: voor herhaling vatbaar.

EDE Hier vierde men het 100-jarig bestaan van de gemeente, in het weekend van 30-11 en 1-12. Op zondag 30 november 1913 werd de eerste bijeenkomst gehouden in het Protestants Militair Tehuis en in 1917 werd een Edese afdeling van het Nederlands Genootschap voor In- en Uitwendige Zending opgericht. In 1918 nam men het nieuw gebouwde kerkje aan de Beukenlaan in gebruik en in 1934 werd het gebouw uitgebreid. Later is er ook nog een gemeentecentrum gebouwd op de plek van een weggebombardeerd gebouw van een gymnastiekvereniging.



*Warm welkom in Ede
(foto: Ingeborg Kriegsman)*

WOERDEN In oktober ging dominee Wim van Beek met emeritaat. Er waren twee diensten georganiseerd, op 13 oktober voor de eigen gemeente en op 27 oktober voor gasten uit andere gemeenten, de lokale pastores en afgevaardigden van diverse instanties, plus familie en vrienden. Het waren goede en goed bezochte diensten. Bij de receptie na de eerste dienst kwamen kinderen en grote mensen met spandoeken waarop 'Wim moet blijven' en er gebeurden nog veel meer leuke dingen. De tweede dienst was in de Petruskerk omdat men verwachtte dat de gasten niet in de kerk aan de Jan de Bakkerstraat zouden passen. In beide diensten

werd het H. Avondmaal gevierd en er waren toespraken na de diensten. Na de toespraken op 27 oktober en de aanbieding van het boek dat door de dochters Van Beek was samengesteld uit bijdragen van gemeenteleden, leden uit de eerdere gemeenten Rotterdam, Bodegraven en anderen, sloot dominee Van Beek af met een dankwoord. Het werd beantwoord met een donderend applaus.



Speels moment bij het afscheid van Wim van Beek (foto: Dries Groot)

NAARDEN-BUSSUM Op 28 en 29 september werd het 110-jarig bestaan van de kerk gevierd. Met op zaterdag het toneelstuk van Kees van der Zwaard, een grote opkomst, zelfs de burgemeester en ook veel buurtbewoners kwamen langs. 'Tenslotte maakt deze kerk deel uit van de buurt. Dat past bij het lutheranisme, iedereen is welkom,' aldus gemeenteblad Voorloop. Op zondag een feestelijke dienst met een koor dat maar een paar keer had kunnen oefenen en toch prachtig klonk. Alle activiteiten rondom dit feest, receptie met heerlijke hapjes werden verzorgd door vele, vele vrijwilligers.

LEERDAM Binnen de kerk is een aantal 'groepen' actief. De creatiefgroep is een actieve groep dames die maandelijks bij elkaar komt om creatief bezig te zijn. Er zal een vitrinekast voor het zaaltje aangeschaft worden waarin de werkstukken tentoongesteld kunnen worden. Ook is er een gespreksgroep waar geloofsinhoudelijke zaken aan de orde komen. Dit kunnen zijn hoofdthema's van de bijbel, voorbereidingen voor speciale zondagen, voorbereidingen voor kloosterbezoek, maar evengoed een gesprek naar aanleiding van een film die gezamenlijk is bekeken.

NIJMEGEN Op 24 juli werd het orgel, na een afwezigheid van bijna drieën-half jaar, in de kerk teruggeplaatst. Op 8 september werd het voor het eerst weer bespeeld en het klonk prachtig. De ingebruikname was op 27 oktober, een volledige hoofddienst met extra muzikale begeleiding, niet alleen het orgel maar ook een historische blokfluit klonk, wat bijdroeg aan de feestvreugde. De officiële overdracht vond plaats op Hervormingsdag. De kosten van de restauratie zijn geheel buiten de kerkenkas om gerealiseerd. Het werk van de orgelcommissie (die behalve uit dominee Akerboom als voorzitter verder volledig bestond uit rooms-katholieken) heeft zich met hart en ziel ingezet voor het orgel.

ARNHEM Twee anglicaanse koren zorgden op zaterdag 14 december voor een echte Engelse kerstsfeer in de kerk. Zij zongen naar oude traditie de Service of *Nine Lessons and Carols*, geen concert, maar meer een ceremonie ter voorbereiding op het kerstfeest.

AMERSFOORT Op 31 oktober werd in de lutherse kerk de gedenkdag Kerkhervorming gevierd met 'Vijf eeuwen later – Lutherliederen nu'. De liederen die hij schreef in de 16e eeuw worden nog steeds gezongen, er staat een heel aantal in het Nieuwe Liedboek. Het werd een fantastisch luister- en meezingprogramma met medewerking van het Vocaal Theologen Ensemble onder leiding van Hanna Rijken met Sebastiaan 't Hart als organist. Het werd in een aantal gemeentebladen aangekondigd.

TWENTE In Twykkelo werden al langer lutherse erediensten gehouden in de Johanneskerk. Nu is er echter een tweede preekplaats bijgekomen, de Lebuinuskapel van de Oud-Katholieken in Hengelo. Iedere eerste zondag van de maand is daar om 10.30 uur een lutherse viering als onderdeel van de ELG Zutphen.

Tjally Everaarts-Bilyam



Perla Akerboom aan het orgel (foto: Dick Akerboom)

INTERNATIONAAL LWF krijgt deel geld Nobelvredeprijs EU

De Lutherse Wereldfederatie krijgt een bedrag van 600.000 euro van de Europese Unie voor onderwijsprojecten voor door de oorlog getroffen kinderen in Zuid-Soedan. Het gaat om een project voor anderhalf jaar dat op 1 december startte en zich richt op vluchtelingenkampen in de staten Upper Nile en Unity. Deze kampen bieden plaats aan ruim 200.000 vluchtelingen.

De EU kreeg in 2012 de Nobelprijs voor de vrede en verhoogde het bijbehorende geldbedrag van bijna 1 miljoen euro tot 4 miljoen. De LWF is één van de negen organisaties die door de EU gecontracteerd zijn om onderwijsprojecten uit te voeren voor kinderen die oorlogen meemaakten, onder het motto: oorlogskinderen worden vredeskinderen.

Het kerstfeest, de crisis en de roos

'Er is een roos ontloken', het lied is vast bekend. Ook op schilderijen van de geboorte van Jezus staat vaak een roos afgebeeld. Waarom?

Er was eens een oude tuinman, hij werkte als hortulanus in een klooster. Toen hij merkte dat zijn krachten afnamen, ging hij naar de abt en vroeg om een opvolger. Die kwam – een jonge man, 17 jaar oud en vol spierkracht. Hij wilde meteen aan de slag, met daadkracht en nieuwe ideeën. Maar de oude hortulanus floot hem terug. Hij zou hem opvolgen, maar eerst moest hij toch het een en ander leren. Een raadsel kreeg hij ook op: vijf broers, twee met baard, twee zonder baard en een met een halve baard. Na zijn leerperiode volgde de jonge man de oude hortulanus op, al had hij het raadsel niet opgelost. Toen hij zelf oud werd en moest worden opgevolgd, herinnerde hij zich het raadsel, verdrietig dat hij het niet had kunnen oplossen. Maar net voor de komst van zijn opvolger, een gespierde jongen van 17 jaar, vond hij waar hij zo lang naar had gezocht... een roos!

Crisis

Er zijn momenten, dat je dingen niet meer ziet. Dat je niet meer kunt waarnemen wat er gebeurt. Dat is typisch een moment van crisis. Er verandert zo veel, dat je het allemaal niet meer ziet zitten. Voor die tijd ging alles goed, het was duidelijk waar het heen ging, waar jij heen ging. En dan wordt ineens alles vaag, onduidelijk. Alles staat op losse schroeven. Je draait rond in alsmaar dezelfde problemen en vragen. Totdat op een bepaald moment alles anders gaat. Je bent eruit. Je ziet weer licht. En als je dan terugkijkt, snap je niet

hoe je in die crisis terecht kon komen. En je weet zeker dat je dat niet nog een keer zal overkomen. Totdat...

Kijk eens naar een roos. U ziet een steel met blad en doornen. Het blad draait als het ware om de steel heen – na vijf blaadjes zit het zesde weer op dezelfde hoogte als het eerste. Een pentagram – een ster met vijf punten. En het zou eindeloos zo door kunnen gaan. Blad na blad, ronde na ronde. Kijk eens naar een willekeurige plant: de eerste bladen vlak bij de grond zijn klein en hebben nog geen duidelijke vorm. Als een spiraal groeien de bladen naar boven uit – tot ze zijn uitgegroeid tot het mooiste blad van de plant – groot, rond, krachtig. En dan worden de volgende bladen niet nog groter, ronder en krachtiger, maar juist weer kleiner en scherper, met een eigen vorm. Tot het laatste blad dan nog maar een klein steeltje is – de overgang naar de bloem, die prachtig boven in de plant bloeit. Planten laten ons zien wat een crisis werkelijk is: de overgang naar iets nieuws, iets anders, en meestal iets wat mooier is dan wat er was. Steeds maar doorgroeien is geen optie, dat zou de dood van de plant betekenen. Er moet een verandering komen, een crisis die je tot een nieuw niveau brengt. Van blad naar bloem, van bloem naar zaad, van zaad naar nieuw plant.

Geboorte

Voor de geboorte, bij de aankondiging, zien wij op schilderijen een lelie: een bloem als een hexagram, een zeshoek,

het symbool van de kosmos: het kind is nog niet op aarde. Maar nu, met de geboorte, zien wij de roos, het pentagram. Met verhoudingen vol harmonie, een teken van diepe menselijkheid, waarover de literatuur schrijft dat het mensvijandelijke krachten tegenhoudt. Er is een roos ontloken. In de geboorte van Jezus zien wij de overwinning van een crisis. God zelf wordt mens. Voor alle mensen op aarde. De God van Israël is de God van één volk. De God van bevrijding uit de slavernij. Met Jezus wordt deze God tot God van alle mensen. Een menselijke God. Het is niet de laatste crisis. Natuurlijk niet. Zo ver zijn wij nog niet op de weg naar zijn koninkrijk. Iedere crisis is een kans op een nieuw begin. Kijk je dan terug? Blijf je doorgaan met hetzelfde? Dat lijkt een tijd goed te gaan, maar dan volgt definitief het einde, de dood. Meer van hetzelfde... De crisis van kerst is de doorbraak naar een nieuw begin. De eindeloze afhankelijkheid van de kosmos, van lot en voorbestemming is overwonnen. Er is een roos ontloken van menselijke harmonie, van hoogste schoonheid, van oneindige liefde.

En de vijf broers? Kijk maar naar de vijf groene blaadjes, waar de roos op rust. De eerste twee lijken bijna nog op de eerdere blaadjes met aan twee kanten karteltjes, baarden. Dan een blad met nog maar aan een kant een baard. En dan de laatste twee blaadjes – al bijna zo glad en mooi als de bloem...

Detlef Bohlken